

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: Special Issue (Özel Sayı) 2, p. 41-46, May 2022

Lale Devri Sefaretnamelerinin Osmanlı Modernleşmesindeki Yeri* Value of the Embassy Reports of the Tulip Era on the Ottoman Modernization

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1021214>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.11.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.01.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.05.2022

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Eşel
Erciyes Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD,
gesel@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7050-7884>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Miladi 1718 yılında Habsburg Hanedanı'nın idaresindeki Avusturya Krallığı ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Pasarofça Antlaşması ile başlayan görece barış döneminde Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerle ilişkilerinde normalleşmeye önem vermiştir. Bu dönemde Batı ile iyi ilişkiler teşkil etmek amacıyla da Avrupa'da bazı devletlere elçiler gönderilmiştir. Gönderilen bu elçilerin kaleme aldıkları sefaretnameler (elçilik raporları) aracılığı ile Avrupa'yı daha yakından tanıma imkânı bulan Osmanlı Devleti, bir yandan Batı tarzı diplomasi usulleri ile tanışırken bir yandan da Batının sosyal, kültürel ve teknolojik farklılıklarını yakından tetkik etme imkânı bulmuştur. Divan edebiyatının genellikle nesir usulünde kaleme alınan önemli çeşitlerinden olan sefaretnameler, aynı zamanda Osmanlı modernleşmesinin ve Osmanlı diplomasi tarihinin temel belgeleri arasında yer almaktadır. Günümüze kadar ulaşabilmiş olan yaklaşık kırk altı adet sefaretname örneklerinin bazıları daha sonra tarihçiler ya da vakanüvisler tarafından kaynak olarak kullanılmış ve bazıları da yayımlanmıştır. Bunların arasından en fazla bilineni Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Paris Sefaretnamesi günümüze Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunca "100 Temel Eser" arasında geçerek ortaöğretim ders kitaplarında yer almaktadır.

Sefaretnamelere dair kaleme alınan ve temel kaynaklardan biri olan Faik Reşit Unat'ın "Osman Sefirleri ve Sefaretnameleri" isimli eserinde de belirtildiği gibi Lale Devri diye adlandırılan ve M. 1719-1730 yıllarını kapsayan dönemde bilinen dört sefaretname günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla çalışma bu sefaretnameleri ihtiva etmektedir. Çalışmada, İbrahim Paşa'nın Viyana Sefaretnamesi, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi, Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi ve Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi örnekleri özelinden hareketle sefaretnamelerin Osmanlı modernleşmesindeki yeri ve Lale Devri'nde dönemin uluslararası ilişkilerin de diplomasi yöntemleri, tarihsel bir perspektif ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lale Devri, Sefaretname, Pasarofça, Türk Modernleşmesi

Abstract

In the period of the treaty of Passarowitz within the Ottoman's and Austrian's, the Ottoman Empire attaches importance to the normalization of relations with the European states. In this period, ambassadors were sent to some states in Europe to establish good relations with the West. The Ottoman Empire, which had the opportunity to get to know Europe more closely through the reports of these embassy reports, was acquainted with western style diplomatic methods and also had the opportunity to examine the social, cultural and technological differences of the West. The Embassy Reports (Sefaretnames), which are one of the important varieties of Divan literature, which are generally written in prose, are also important documents of the Ottoman modernization and diplomacy history. Some of the approximately forty-six embassy samples that have survived to the present day were later used as sources by historians or chroniclers, and some were even published. The most well-known of these, the Paris Embassy of twenty-eight Çelebi Mehmet Efendi, is stated among the "100 Basic Works" by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline, and is included in the secondary school textbooks.

As stated in Faik Reşit Unat's "Osman Ambassadors and Sefaretnameleri", which is one of the main sources about the embassies, four embassies known as the Tulip Era and known in the period covering the years 1719-1730 have survived to the present day. Therefore, the study includes these embassies. In this study, the place of embassies in Ottoman modernization and diplomacy in the international relations of the period in the Tulip Era, with reference to the examples of the Vienna Embassy of İbrahim Pasha, the French Embassy of twentysekiz Çelebi Mehmed Efendi, the Russian Embassy of Nişli Mehmed Ağa and the Iranian Embassy of Ahmed Dürri Efendi. Methods have been tried to be evaluated with a historical perspective.

Keywords: Tulip Era, Embassy Report, Passarowitz, Turkish Modernization

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Eşel, G. (2022). Lale Devri Sefaretnamelerinin Osmanlı Modernleşmesindeki Yeri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(Special Issue / Özel Sayı 2), 41-46.

GİRİŞ

1683 Viyana bozgunu ve sonrasındaki Kutsal İttifak Savaşları neticesinde 1699 yılında teati olunan Karlofça Antlaşmasının ardından toparlanma sürecine giren Osmanlı Devleti, her ne kadar 1710-1711 Prut savaşında Rusya'yı mağlup etmişse de 1715-1718 Osmanlı-Avusturya-Venedik Savaşı sonrasında, yukarı Sırbistan, Belgrad ve Banat yaylasını Avusturya'ya; Dalmaçya, Bosna ve Arnavutluk kıyılarını da Venedik yönetimne bırakmak durumunda kalmıştı. Savaşın sonunda İngiltere ve Hollanda'nın ara buluculuğunda Pasarofça'da, Şikk-i şânî Defterdarı (Maliye Müsteşarı) Silâhtar İbrâhim Efendi başkanlığındaki heyet ile Kont Virmond başkanlığındaki Avusturya heyeti ve İstanbul Balyosu Carlo Ruzzini başkanlığındaki Venedik heyetleri iki ay kadar süren konferanstan sonra 21 Temmuz 1718 tarihinde Pasarofça Antlaşması metni üzerinde anlaşılır. Böylece yaklaşık 35 yıldır süren savaş dönemi sona ererek barış ve yenileşme dönemini başlamıştır. Dönemin Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa, bu dönemde Avrupa'yı tanımak gerektiğini fark eden ilk Osmanlı sadrazamıdır. Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileriyle düzenli ilişkiler kurmuş ve Osmanlı tarihinde ilk kez, Avrupa devletlerine "ad-hoc"¹ diplomasi yürüten geçici elçiler gönderilmesini sağlamıştır. Gönderilen bu elçiler sadece askerî ve ticari antlaşma yapmaya gitmemişler esasen Avrupalı devletlerin askerî gücü ve devlet yapılarıyla ilgili bilgi edinmek temel görevleri olmuştur. Bu amaçla, ilk olarak 1719 yılında İbrahim Paşa Viyana'ya, Pasarofça Antlaşması'nda ikinci delege olarak kendisine şikk-ı sâlis defterdarlığı pâyesi verilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi² 1720 yılında Fransa'ya, 1721 yılında Ahmed Dürri Efendi İran'a, 1722 yılında ise Nişli Mehmed Ağa Moskova'ya gönderilmiştir. Bu elçiler gittikleri yerlere ilişkin gözlemlerini içeren sefaretnameler yani elçilik raporları hazırlayarak Padişaha sunulmak üzere Sadrazama arz etmişlerdir.

SEFÂRETNAMELER

Sefaretname, sefir (elçi) olarak atanan kişinin, döneminin siyaset ve diplomasisine ve bu arada da sefirlik görevinde bulunduğu şehrin ve ülkenin güncel hayatına ilişkin izlenim ve görüşlerini içeren raporlardır. Yabancı ülkelere gönderilmiş olan sefirlerin, İstanbul'dan hareketlerinden itibaren bir nevi günlük veya seyahatname tarzında kaleme aldıkları bu raporlarda, gittikleri yerlerde gördükleri olayları, yaptıkları diplomatik görüşmeleri, gezip gördükleri yerlerin idari, sosyal, askerî, ilmi ve kültürel hayatları hakkındaki önemli bilgileri toplayarak Padişaha veya Sadrazama arz etmeleri istenmiştir.³

Divan edebiyatının çoğunlukla nesir şeklinde kaleme alınan türlerinden biri olan sefaretnameler, nesir olarak hazırlandığı gibi manzum olarak da yazılabilmektedir.⁴ Sefaretnameler bizzat sefirin kendisi tarafından kaleme alındığı gibi, maiyetinde bulunanlardan biri tarafından da hazırlanabiliyordu. Osmanlı diplomasi tarihinin kaynakları ve Osmanlı modernleşmesinin de önemli belgeleri arasında ilk sıralarda yer alan Sefaretnameler özellikle Osmanlı ile dönemin diğer devletleri arasındaki teknolojik, sosyolojik ve demokratik farklılıklara dair önemli tespitler içermektedir. Sefaretname türündeki bilinen ilk vesika II. Bayezid döneminde Macar Kralı II. Vladislav nezdine Budin'e gönderilen Hacı Zağanos'un Nisan 1495 tarihli raporudur.⁵ Sefaretnâmelerin sonuncusu ise İran'da 1872-77 yılları arasında elçilik yapan Mehmed Tahir Münif Paşa'nın risalesidir.⁶ Genellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemlerde daha çok görülen sefaretnamelerin aralarında oldukça fazla ilgi uyandırmış ve belgesel niteliğinin yanı sıra edebi değeri de olan manzum örnekler de bulunmaktadır. Nitekim, gözlem ve edebiyat yönünden ziyade, üstlenilmiş görev üzerinde yoğunlaşmış rapor özelliği olanlar ise "takrir" olarak ifade anılmaktadır. Sefirlerin gönderildikleri yerlerin idari, sosyal, askerî ve kültürel yapısı ile teknolojik durumları hakkında bilgiler verenlere de "genel sefaretname" denir. Bu noktada sefaretnamelerin çoğunda çizim ve resimlerinde yer aldığını belirtmek gerekir.

Sefaretname ve takrirler, ait oldukları dönem hakkında verdikleri bilgilerin yanı sıra, 18.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları noktasında da önem arz etmişler ve bu çabalara bir nevi kılavuz olmuşlardır. Bu noktada II. Mahmud dönemi yenilikleri arasında ilk sıralarda yer Tercüme Odası Kütüphanesi incelendiğinde Sefirler ve Sefaretnameler vasıtasıyla yakından daha tanınan

¹ Tarihte uygulanan ilk diplomasi yöntemidir. Tek taraflı ve geçici niteliktedir yani diplomasi temsilcileri belirli bir amacı ya da görevi gerçekleştirmek için geçici bir süreyle yurt dışına gönderilirler ve bu görevi tamamladıktan sonra ülkelerine geri dönerler.

² Özcan, A. (2007). Pasarofça Antlaşması, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (34), s. 179.

³ Beydilli, K. (2009). Sefaretname, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (36), s. 289.

⁴ Şahin, E. (2007). Edebi Bir Tür Olarak Klasik Edebiyatımızda Sefaretnameler, A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (33), s. 64.

⁵ Beydilli, K. (2007). Sefâret ve Sefaretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (30), s. 12.

⁶ Korkut, H. (2003). Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (1) 2, s. 494.

Avrupa'nın yeniliklerinin Osmanlı'ya nasıl intikal ettiği görülmektedir. Nitekim, Osmanlı'nın Avrupa'ya ilgisi ve merakının arttığı dönemlerde, Avrupa'ya gönderilen elçi sayısı ile doğru orantılı olarak sefaretnameler de artış göstermiştir.⁷ Osmanlı diplomasi tarihinin birinci el kaynakları sayılan sefaretnameler, yabancı ülkelerle siyasi ve kültürel münasebetlerin mahiyetini ortaya koyan en eski belgeler olmalarının yanı sıra, bu devletlerin sosyal ve ekonomik durumlarını, teşrifât (protokol) usulleri ile kamusal düzenlerini ve yaşam tarzlarını aktarırken, Osmanlıların onlara karşı tutum ve düşüncelerini de yansıtmaktadırlar. Başbakanlık Osmanlı arşivlerine göre günümüze ulaşabilen sefaretname sayısı kırk sekizdir.⁸ Bu sefaretnamelerden en meşhur olanı 1720 yılında yani Lale Devri içerisinde kaleme alınan Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Sefâretnâmesi'dir.⁹

LALE DEVRİ SEFÂRETNAMELERİ

Lale Devri süresince gönderilen elçilerden sefaretnameleri günümüze ulaşmış olanlar şöyledir:

İbrahim Paşa'nın Viyana Sefaretnamesi (1131 H-1719 M)

Pasarofça Antlaşması sırasında Osmanlı heyetine başkanlık eden ve o tarihte Şikk-ı sâñî Defterdarı (Mâlîye Müsteşarı) olan Silâhtar İbrâhim Efendi, yabancı lisan bilmesi ve diplomasideki başarıları nedeniyle Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın dikkatini çekmiş ve antlaşmayı müteakiben kendisine Rumeli Beylerbeyi unvanı verilmiştir. Pasarofça Antlaşması'ndan sonra, Avusturya ve Osmanlı devletleri arasındaki dostane ilişkileri yeniden tesis etmesi için İbrahim Paşa, elçi olarak Viyana'ya gönderilmiştir. Enderun'da öğrenim görmüş olan İbrahim Paşa, III. Ahmed zamanında nişancı olarak da görev yapmıştır.

Lale Devri sefaretnamelerinin ilki olan İbrahim Paşa'nın Viyana Sefaretnamesinin maiyetinde bulunanlardan biri tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu sefaretname 1907 yılında Avusturyalı müsteşrik Dr. Krealitz tarafından Almancaya çevrilerek Viyana'da yayımlanmıştır. Aynı metni daha sonra Ahmet Refik Bey, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın 40. sayısında Osmanlı Türkçesinde yayımlamıştır.¹⁰

İbrahim Paşa, sefaretnamede Avusturya'ya giderken ve dönerken izledikleri yolları mesafeleriyle birlikte aktarmıştır. Geçilen sınırlarda yapılan elçi değişim töreni ve yirmi sene kadar önce Osmanlı'nın elinden çıkmış olan Belgrad'ın o günkü durumunun yanı sıra Avusturya Kralı tarafından kabul edilmesini de ayrıntılı olarak ifade etmiştir. İbrahim Paşa, Avusturya ülkesini ve halkını çeşitli yönleri ile anlatmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir elçinin name-i hümayun mektubunu (güven mektubu) ve çeşitli hediyeleri krala sunuş protokolü burada ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. İbrahim Paşa, diplomatik protokol uygulamalarının yanı sıra şehirle ilgili önemli gözlemlerde de bulunmuştur. İbrahim Paşa dokuz ay beş gün oturduk dediği ve o dönemde kralın ikâmetgâhı olan Beç kalesinin çevresindeki mahalleleri ayrıntılı olarak isimleri ile anlatmaktadır.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi (1132-1133 H-1720-1721 M)

Sefaretnameler arasında şüphesiz en çok bilinen ve hatta günümüzde ortaöğretim tarih kitaplarında konu edilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi'dir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin Sefaretnamesinin 1757 yılında Julien Galland tarafından Fransızcaya tercüme edilmiş olması sefaretnamenin değerini göstermektedir. Galland'ın eserinin girişinde Çelebi Mehmed Efendinin sefaretinin nedenlerini ele alarak o dönemde Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere etkisini incelemiştir.¹¹

Pasarofça Antlaşması'nda ikinci delege sıfatıyla Osmanlı heyetinde yer alan ve dış ilişkilerde tecrübe sahibi olan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Fransa'nın fen ve sanatını müşahede etmek, hakkında daha fazla bilgi edinebilmek ve iki devlet arasındaki dostluk münasebetlerini geliştirmek maksatlarıyla Fevkalâde Elçi pâyesiyle Paris'e gönderilmiştir.¹²

⁷ Şahin, E. (2007). s. 64.

⁸ Korkut, H. (2003). s. 494.

⁹ Polatçı, T. (2011). Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2) 2, s. 250.

¹⁰ Tuncer, H. (1984). Viyana Sefaretnamesi, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, (4) 2, s. 100.

¹¹ Korkut, H. (2003). s. 496.

¹² Akyavaş, B. (1993). *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. s. 3.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi iyi bir gözlemci olmakla birlikte gördüklerini ayrıntılı bir biçimde özgün tasvir ve teşbihlerle aktarmasını bilmiş yetenekli bir zattır. Anlattıklarında 18.yüzyıl Fransa'sını göz önünde canlandırmak mümkündür. Sefir, sadece opera, tiyatro, kilim dokumacılığı gibi kültürel etkinlikleri anlatmakla kalmaz aynı zamanda Fransız sarayı, kanal, kemer mimarisi hususunda da üzerinde önemli aktarımlarda bulunmuştur. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi bu noktada Paris ile İstanbul'u karşılaştırarak Paris'i İstanbul'dan sonra en güzel şehir olarak ifade etmiştir.¹³ Fransa'da gördüğü pek çok yenilikle ilgili ayrıntı bilgiler veren Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın kendisinden rapor etmesini istediği konular dışında da önemli bilgiler aktarmıştır. Nitekim, Paris'in kaleleri, fabrikaları ve Fransız uygarlığının diğer eserleri hakkındaki güncel bilgiler ve Osmanlı Devleti'nde bu yeniliklerden hangilerinin tatbik edilebileceğine dair bilgilerin yanı sıra Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sadrazama yalnızca bunları rapor etmemiş, sokaklarda, dükkânlarda, hastanelerde, hayvanat bahçelerinde gördüklerini de anlatmış, özellikle Fransız askerî okulları ve eğitim alanları üzerinde durmuş, Fransız toplumunun Osmanlı toplumundan farklı özellikleri, toplumda kadınların statüsü gibi hususlara da değinerek, matbaanın Fransa'da yaygın bir kullanım alanı bulunduğunu belirtmiştir.¹⁴ Nitekim matbaanın Osmanlı'ya getirilmesi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi ile İbrahim Müteferrika'nın çabaları ile gerçekleşecektir.

Bu noktada Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris'ten İstanbul'a getirdiği yeni esintiler kadar, Osmanlı kültür dünyasının karşı taraftaki yankılarından da bahsetmek gerekir. Zira, Türk kültür ve hayat tarzının Fransa'da kısa sürse de yeni bir modayı beraberinde getirdiği Fransa'da kaleme alınan çeşitli eserlerde zikredilmektedir.¹⁵

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi (1134 H-1721 M)

Ahmed Dürri Efendi, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından görünüşte bir ticari meseleyi halletmek, ama asıl gayesi İran'ın mevcut durumunu müşahede ederek bunları bir rapor halinde Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya sunmak üzere İran'a elçi olarak tayin edilmiştir.

İran Sefaretnamesi, Ahmed Dürri Efendi'nin İran Devleti'nin idari, askerî, ekonomik, dinî ve kültürel durumu hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir. Sefaretnamede, İran'ın idari açıdan bir belirsizlik içerisinde olduğu ve Şah Hüseyin'in ülkesine hâkim olamadığı gibi halkı üzerindeki otoritesini kaybettiği ve Osmanlı'nın İran'a savaş açmasından korktuğu anlaşılmaktadır. Askerî açıdan Şah Hüseyin'e bağlı düzenli bir ordunun bulunmadığı, birkaç şehri dışında diğer şehirlerinin savunmasız olduğu ve askerlerinin bir kısmının firar ettiği bilgisi de yine sefaretnamede dile getirilmektedir. Safevi Devleti'nin tarıma dayalı bir ekonomisinin bulunduğu ve halkın ekonomik durumunun yetersiz olduğu da yine sefaretnameden anlaşılmaktadır. İran'da çok sayıda Sünnî'nin bulunduğu, ancak bunların Safevîler'in baskısı nedeni ile ibadetlerini açık bir şekilde yerine getiremediklerini ve bunların Osmanlı Padişahı'nı çok sevdiklerini, ona bağlı olduklarını da Ahmed Dürri Efendi sefaretnamesinde belirtmektedir.¹⁶ Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, gerek elde bulunan ilk İran sefaretnamesi olması nedeni ile gerekse İran devleti ve toplumuna dair ayrıntılı bilgiler muhteva etmesi bakımından, Osmanlı Diplomasi Tarihi açısından son derece mühim bir kaynak eserdir.

Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi (1135 H-1722-23 M)

İran'ın mevcut durumundan istifade etmek isteyen Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Fransa ile umduğu ittifakı temin edemeyince, İran aleyhine Ruslarla bir ittifak yapmak düşüncesiyle ittifak teklifinin Ruslarca kabul görüp görmeyeceğini anlamak üzere Kapıcıbaşılarından Nişli Mehmed Ağa'yı Moskova'ya Orta Elçi olarak göndermiştir.¹⁷ Nişli Mehmed Ağa, Beraberinde götürdüğü nâmei hümâyûnu Rus Çar'ı I. Petro'ya takdim etmiş, yolculuk boyunca gördüğü kaleler ve şehirler hakkındaki izlenimlerini ve Rusya'da bulunduğu süre zarfında da diğer büyükelçilerle yaptığı görüşmeleri de detaylı

¹³ Shaban, A. A. A. ve Çay, E. (2013). XVIII. Yüzyılda Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya Bakışında Kültürlerarası Değerlendirme. *Turkish Studies*, (8)10, s. 4.

¹⁴Çetinkaya, N. (2011). Matbaanın Osmanlı Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mehmet İpçioğlu), Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. s. 52.

¹⁵ Emecen, M. F. (2018). Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve "Lale Devri" Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, (52) s. 90.

¹⁶ Ürkündağ, A. (2006). Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa Eravcı), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 64.

¹⁷ Çakı, F. (2011). Türk Sosyolojisinde Bir Geleneksel Düşünce Kaynağı Olarak Sefaretnameler: Kapıcıbaşı Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi Örnek Olay İncelemesi. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (13)2, s. 21.

olarak raporuna eklemiştir.¹⁸ Ekim 1722 başından 17 Şubat 1723 tarihinde İstanbul'a dönüşüne kadar geçen süre zarfında kaleme aldığı ve şahit olduğu olayları detaylı bir şekilde anlattığı sefaretnamesinde yolculuk boyunca Nişli Mehmed Ağa'nın en fazla ilgilendiği şeylerin kaleler olduğu anlaşılmaktadır. Zira sefaretnamede kaleleri enine-boyuna, en ufak ayrıntılarına kadar anlatması dikkat çekmektedir. Nişli Mehmet Ağa, gördüğü limanlardaki gemilerle de çok yakından ilgilenmiş ve bunlar hakkında detaylı bilgi edinmek istemiştir. Fakat Ruslar, bu gemileri gizlemek istemiş ve üzerlerini birtakım şeylerle örtmüşlerdir. Nişli Mehmed Ağa'ya karşı bu hususta pek başarılı olmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim, Mehmed Ağa, birtakım araçlar da kullanarak bu hususta mümkün olabildiğince bilgi toplamayı başarmıştır. Nişli Mehmed Ağa'nın önemli gözlemlerinden birisi de etrafındaki bölgede Rus Çarı'nın tüfek imal edilen atölyelerinin bulunduğu Oba Kalesi'ne ilişkin olanıdır. Mehmet Ağa, bu ticarethanelerin altı mahzenden oluştuğunu ve tüm devlet tüfeklerinin burada depolandığını aktarmaktadır.¹⁹

Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi, 1724 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında İstanbul'da yapılan ve İran'ın paylaşılması amaçlanan ittifakın müzakere zemininin nasıl hazırlandığının anlaşılması açısından Osmanlı Diploması Tarihinin önemli vesikaları arasında yer almaktadır.

SONUÇ

İlk örnekleri Lale Devri'nde görülen sefaretnamelerin Osmanlı Devleti'nin ilerleyen yıllarda girişeceği "Modernleşme" çabalarına temel teşkil etmiştir. Zira sefaretnameler bu noktada batının gelişmiş sanayi ve teknolojisinin Osmanlı'ya taşınmasında kılavuzluk etmiştir. Nitekim elçiler vasıtasıyla kurulan karşılıklı diplomatik ilişkiler hem Osmanlı elçilerine hem de yabancı devlet elçilerine, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda birbirlerinin devletlerini daha iyi tanıma imkânı tanımıştır. Bu noktada Osmanlı Devleti sefirler aracılığıyla Avrupa'nın Osmanlı'dan farklı yönleri görme fırsatı da yakalamıştır. Sefaretnamelerde verilen ayrıntılı bilgiler ışığında pek çok yenileşme hareketine gidilmiştir. Ancak sefaretnamelerin muhtevalarının oldukça çeşitlilik arz ettiği ve aktarılan bilgilerin değerinin tamamen söz konusu sefirin ilgi alanı, entelektüel bilgisi ve eğitim düzeyinin yanı sıra bilgiye ve dolayısıyla bilime açıklık derecesine bağlı olduğunu da belirtmek gerekir. Yine de son tahlilde sefaretnameler Osmanlı Devleti'nin Batı algısının değişmesinde büyük rol oynamıştır. Gönderilen elçilerin gözlem ve yorumları sayesinde devlet yöneticilerinin de yenileşmeye karşı bakışlarının farklılaşmasına ve Batı'yı ve onun değerlerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmelerine neden olmuştur. Nitekim bu noktada Tercüme Odası'nın kurulmasıyla birlikte Batı'dan getirilen başta teknik kitaplar olmak üzere pek çok eserin tercüme edilmesi de Osmanlı'nın Batı'nın gelişimini ve ilerlemesini anlamasında önemli rol oynamıştır.

Osmanlı modernleşme ve diplomasi tarihinin önemli belgeleri arasında bulunan sefaretnameler çok sayıda akademik araştırmaya da kaynak teşkil etmektedir. Bu araştırmalar arasında söz konusu sefaretnamelerden bazılarının yabancı dillere tercüme edilmeleri, orijinal metinlerinin basılmasının yanı sıra transkripsiyonlarının yapılması, makaleler ve tez düzeyinde çeşitli çalışmalara konu edildikleri de görülmektedir. Ancak bu noktada müstakil sefaretname çalışmalarının yanı sıra sefaretnamelerin mukayeseli analiz ve değerlendirilmelerinin de yapılmasının ve benzer nitelikteki çalışmaların artarak özellikle dönemin diğer devletlerinin elçilerinin raporları ile de karşılaştırmalı tahlillerin yapılmasının oldukça faydalı olacağı ifade edilebilir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri kaynak tarama ile toplandığı için araştırma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

Akyavaş, B. (1993). *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

¹⁸ Meryatak, A. (2005). Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Açık), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. iii.

¹⁹ Çakı, F. (2011). s. 23.

- Beydilli, K. (2007). Sefaret ve Sefaretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 30(30), 8-30.
- Beydilli, K. (2009). Sefaretnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt: 36) İçinde (s. 289-294). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çakı, F. (2011). Türk Sosyolojisinde Bir Geleneksel Düşünce Kaynağı Olarak Sefaretnâmeler: Kapıcıbaşı Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi Örnek Olay İncelemesi. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 15-29.
- Çetinkaya, N. (2011). Matbaanın Osmanlı Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mehmet İpçioğlu), Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Emecen, M. F. (2018). Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve "Lale Devri" Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 52(52), 79-98.
- Meryatak, A. (2005). Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Açikel), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, A. (2007). Pasarofça Antlaşması. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt: 34) İçinde (s. 177-181). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Polatçı, T. (2011). Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 249-263.
- Shaban, A. A. A. ve Çay, E. (2013). XVIII. Yüzyılda Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya Bakışında Kültürlerarası Değerlendirme. *Turkish Studies*, 8(10), 1-16.
- Şahin, E. (2007). Edebî Bir Tür Olarak Klasik Edebiyatımızda Sefaretnâmeler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(33), 61-68.
- Tuncer, H. (1984). Viyana Sefaretnamesi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(2), 99-105.
- Unat, F. R. (1968). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ürkündağ, A. (2006). Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa Eravcı), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.